

مقایسه‌ی طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی دارای

اضطراب مدرسه و دانش‌آموزان عادی

سمانه عارف‌نیا^۱، پرویز سرنندی^۲ و رحیم یوسفی^۳

چکیده

هدف مطالعه‌ی حاضر مقایسه‌ی طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در دانش‌آموزان دوره‌ی راهنمایی با علایم اضطراب مدرسه و بدون اضطراب بود. در یک مطالعه مقطعی، تعداد ۳۶۰ دانش‌آموز به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای از بین مدارس شهرستان ماکو انتخاب و پس از غربالگری، در دو گروه دارای علایم اضطراب مدرسه بالا و پایین جایگزین شدند. داده‌های پژوهش با استفاده از روش میدانی و از طریق پرسشنامه‌ی اضطراب مدرسه فیلیس (SAS) و پرسشنامه‌ی طرح‌واره برای کودکان (SIC) گردآوری شد. همچنین داده‌ها با روش آماری تحلیل کوواریانس چندمتغیری مورد تحلیل قرار گرفت. یافته‌ها نشان داد که میانگین نمرات همه طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در دانش‌آموزان با علایم اضطراب مدرسه بالا نسبت به دانش‌آموزان با علایم اضطراب مدرسه‌ی پایین، بیشتر بود. دختران در طرح‌واره ناسازگار گرفتار، نمرات بیشتری نسبت به پسران نشان دادند. بنابراین طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه با اضطراب مدرسه مرتبط بوده و در آن تاثیرگذار است.

واژه‌های کلیدی: طرح‌واره ناسازگار اولیه، دانش‌آموزان، اضطراب مدرسه

۱. کارشناس ارشد روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

۲. دانشیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

۳. نویسنده‌ی رابط: استادیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان (yousefi@azaruniv.ac.ir)

دریافت مقاله: ۹۱/۳/۱۴

پذیرش مقاله: ۹۱/۹/۱۵

مقدمه

اضطراب مدرسه^۱ یکی از مشکلات عمده‌ی دانش‌آموزان محسوب می‌گردد (حین، ساتر، وان ویدفلت، ویرمیرن، وستنبرگ^۲، ۲۰۱۱). اضطراب مدرسه شامل اضطراب جدایی^۳، اضطراب اجتماعی^۴ و اضطراب امتحان^۵ می‌شود (دادستان، ۱۳۸۹). احساس تنش و فشار روانی که دانش‌آموزان هنگام حضور در مدرسه تجربه می‌کنند از علایم شایع در اضطراب مدرسه هستند؛ یا این که شامل افکار و رفتار پریشانی است که به هنگام تداوی حضور در مدرسه، دیده می‌شود (برنستین^۶، ۱۹۸۸). معمولاً امتناع از مدرسه رفتن یکی از نشانه‌های اضطراب مدرسه محسوب می‌شود. از چشم‌انداز تحولی، اضطراب مدرسه ناشی از اضطراب جدایی از والدین، خانه، خانواده یا شرایطی است که به آن دل بسته ایجاد شده است (هیرش فیلدبکر، ماسک، حنین، بلکلی، پلاک‌ورمان و مک‌کواد^۷، ۲۰۱۰).

بر اساس نظریه‌ی طرحواره بک^۸ (۱۹۷۶) اضطراب با افکار منفی خودکار و تحریف در تفسیر محرک‌ها و رویدادها مشخص می‌شود. تصور می‌شود که افکار منفی یا تفسیرهای تحریف شده، از فعال شدن باورهای منفی انباشته شده در حافظه بلند مدت، نشأت می‌گیرد. طبق این نظریه، اختلال هیجانی با فعال شدن ساختارهای شناختی بدکنش^۹ رابطه دارد. طرحواره‌ها^{۱۰} را می‌توان ساختارهایی برای بازیابی مفاهیم کلی ذخیره شده در حافظه یا مجموعه‌ی سازمان‌یافته‌ای از اطلاعات، باورها و فرض‌ها دانست. محتوای هر طرحواره از طریق تجربه‌های زندگی فردی ساخته

-
1. school anxiety
  2. Heyne, Sauter, Van Widenfelt, Vermeiren & Westenberg
  3. Separation Anxiety
  4. social anxiety
  5. exam anxiety
  6. Bernstein
  7. Hirshfeld-Becker, Masek, Henin, Blakely, Pollock-Wurman & McQuade
  8. Beck
  9. dysfunctional
  10. Schema

و پرداخته می‌شود، سازمان می‌یابد و در ادراک و ارزیابی اطلاعات جدید مورد استفاده قرار می‌گیرد. طرح‌واره‌ها از طریق پردازش اطلاعات بر رفتار تاثیر می‌گذارند و در جریان تفکر به تصمیم‌گیری کمک می‌کنند و قابل‌انتظارترین پیش‌بینی را فراهم می‌آورند. اما در برخی فرایندهای ذهنی ممکن است در نقش عاملی مقاوم در برابر تغییر عمل کنند و موجب کندی در فرآیند تغییر الگوهای رفتاری شوند (یانگ^۱، ۱۹۹۰؛ ریسو، دوتویت، استین و یانگ، ۲۰۰۷؛ ترجمه‌ی یوسفی، یعقوبی و قربانعلی‌پور، ۱۳۹۰). بر این اساس یانگ (۱۹۹۰) معتقد است که طرح‌واره، الگوی ثابت و دراز مدتی است که در دوران کودکی به وجود آمده و تا زندگی بزرگسالی نیز ادامه می‌یابد. لذا طرح‌واره‌ها دانش افراد در مورد خودشان و جهان هستند و در نحوه تفسیر افراد از رویدادها تاثیر می‌گذارند (یانگ، کلاسکو و ویشار، ۲۰۰۳؛ به نقل از حمیدپور و اندوز، ۱۳۸۶). بنابراین طرح‌واره‌ها ضمن تسهیل کارکرد شناختی، همچنین می‌توانند موجب تداوم مشکلات روانی شوند (لوبستیل، آرتنز و سیسوردا^۲، ۲۰۰۵). لذا آن دسته از طرح‌واره‌هایی را که منجر به شکل‌گیری مشکلات روان‌شناختی می‌شوند طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه می‌نامند. طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه که موجب اختلالات هیجانی می‌شوند، از طرح‌واره‌های افراد عادی انعطاف‌ناپذیرتر، خشک‌تر و عینی‌ترند (جانستون، دورای، کورتنی، بایلس و اوکان^۳، ۲۰۰۹) و محتوای طرح‌واره‌ها، نوع اختلال را مشخص می‌سازند؛ چنان که طرح‌واره‌های اضطراب، مرکب از باورها و مفروضاتی در مورد خطر و ناتوانی در مقابله با آن هستند (بک، راش، شاو و امری^۴، ۱۹۷۹).

به واسطه این مبنای نظری به نظر می‌رسد اضطراب مدرسه می‌تواند پیامد طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه باشد. چنان‌که پژوهش‌ها نشان می‌دهند طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه گوناگون،

-
1. Young
  2. Lobbestael, Arntz & Sieswerda
  3. Johnston, Dorahy, Courtney, Bayles & O'Kane
  4. Rush, Shaw & Emery

آسیب‌پذیری خاصی را برای انواع آشفتگی‌های روان‌شناختی و آسیب‌شناسی شخصیتی ایجاد می‌کنند (لوبستیل، وان ورسویچ و آرنتز، ۲۰۰۸؛ نوردال، هولث و هیوگام^۱ (۲۰۰۵). همچنین مطالعات نشان می‌دهند که ارتباط معکوسی بین خوش‌بینی و عزت نفس - که از پیامدهای طرحواره ناکارآمد اولیه است - با اضطراب امتحان وجود دارد (باگانا، راکیب و لوپا^۲، ۲۰۱۱). وجود نیاز پژوهشی برای توسعه مفهوم طرحواره‌های ناسازگار اولیه در حیطه مشکلات مختلف روان‌شناختی، به ویژه حوزه‌ی مسائل مدرسه، همچنین شناسایی هسته اصلی اضطراب مدرسه، انگیزه اصلی انجام این پژوهش بود. بر این اساس این پژوهش با هدف مقایسه طرحواره‌های ناسازگار اولیه در دو گروه دانش‌آموزان دارای اضطراب مدرسه و عادی صورت گرفته است. در این راستا فرضیه‌ی عمده‌ی پژوهش این بوده است که بین دانش‌آموزان با اضطراب مدرسه بالا و پایین از لحاظ طرحواره‌های ناسازگار اولیه تفاوت وجود دارد.

روش

مطالعه حاضر از نوع توصیفی - مقایسه‌ای است که به صورت مقطعی انجام گرفته است.

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری: جامعه‌ی آماری این پژوهش شامل کلیه دانش‌آموزان دختر و پسر مدارس دوره‌ی راهنمایی شهر ماکو در سال تحصیلی ۱۳۹۱ - ۱۳۹۰ بودند که تعداد کل آن بر اساس آمار آموزش و پرورش برابر با ۳۰۰۰ نفر بود. حجم نمونه با استفاده از جدول نمونه‌گیری مورگان ۳۶۰ نفر تعیین گردید. داده‌های پژوهش به صورت میدانی از نمونه‌ای که به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شده بود، گردآوری شد. بدین ترتیب که ابتدا لیستی از مدارس منطقه آموزش و پرورش ماکو تهیه شد، سپس ۳ مدرسه دخترانه و ۳ مدرسه پسرانه (مجموعاً ۶ مدرسه) و از هر مدرسه سه کلاس (یک کلاس در هر پایه) به صورت

1. Nordahl, Holth & Haugum
2. Bagana, Raciub & Lupu

تصادفی انتخاب گردید. سرانجام از هر کلاس ۲۰ دانش‌آموز به صورت تصادفی و با استفاده از دفتر حضور و غیاب انتخاب و با ابزارهای پژوهش مورد ارزیابی قرار گرفتند. رضایت دانش‌آموز برای پاسخ‌گویی به پرسشنامه‌ها، دانش‌آموز رسمی منطقه آموزش و پرورش ماکو بودن، فرزند خانواده طلاق نبودن، عدم وجود نقص عضو شدید/خیلی شدید (تحت پوشش بهزیستی نبودن) از معیارهای ورود آزمودنی‌ها به مطالعه بود.

ابزار گردآوری داده‌ها: علاوه بر پرسشنامه‌ی جمعیت‌شناختی که اطلاعاتی درباره‌ی جنسیت، سن، سال تحصیلی، سطح تحصیلات والدین فراهم کرده بود، از دو پرسشنامه استاندارد زیر برای گردآوری اطلاعات استفاده شد.

الف- پرسشنامه‌ی اضطراب مدرسه فیلیس^۱(SAS): پرسشنامه‌ی اضطراب مدرسه به‌دست فیلیس و در سال ۱۹۷۸ با هدف کمی‌سازی اضطراب مدرسه دانش‌آموزان طراحی شد. SAS دارای ۷۴ گویه است که در قالب پاسخ بلی، خیر و نمی‌دانم ارزیابی می‌گردد. در تحقیق میری و اکبری (۱۳۸۶) اعتبار^۲(همسانی درونی^۳) این پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۶ گزارش شده است. در مطالعه حاضر همسانی درونی به روش ضریب آلفای کرونباخ بر روی نمونه‌ی دانش‌آموزان برای کل پرسشنامه ۰/۸۷ به‌دست آمد. در پژوهش سلطانی فتوت (۱۳۷۷) و اباذری (۱۳۸۹) نشان داده شد که این ابزار از روایی^۴ و اعتبار لازم برخوردار است.

ب- پرسشنامه‌ی طرحواره برای کودکان^۵(SIC): پرسشنامه‌ی طرحواره برای کودکان، مدل توسعه یافته‌ی فرم کوتاه پرسشنامه‌ی طرحواره‌ی یانگ است. SIC دارای ۴۰ گویه

-
1. School Anxiety Scale (SAS)
  2. Reliability
  3. Internal Consistency
  4. Validity
  5. Schema Inventory for Children (SIC)

است که حاوی مطالب مربوط به مسائل و تجربیات زندگی کودکان این رده سنی است و برای ارزیابی یازده طرحواره ناسازگار اولیه‌ی مخصوص کودکان (طرحواره‌های تنهایی، آسیب‌پذیری، بی‌اعتمادی/بدرفتاری، نقص، شکست، اطاعت، استانداردهای سرسختانه، ایثار، گرفتار، استحقاق، خودکنترلی ناکافی) طراحی شده است. نمره‌گذاری این پرسشنامه در طیف لیکرت با مقیاس چهار درجه‌ای (۱=درست نیست تا ۴=کاملاً درست است) صورت می‌گیرد. در مطالعه‌ی قاسمی (۱۳۹۰) این پرسشنامه به فارسی برگردانده شد و سپس یک متخصص زبان انگلیسی آن را ترجمه معکوس کرد تا نواقص ترجمه اصلاح گردد. همچنین روایی صوری و محتوایی آن را دو نفر از اساتید روان‌شناسی مورد تایید قرار دارند. در مطالعه‌ی قاسمی (۱۳۹۰) اعتبار کل این پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ ۰/۷۸ و از طریق دو نیمه کردن ۰/۶۷ و همچنین از طریق روش بازآزمایی ۰/۸۱ گزارش شده است. در مطالعه حاضر پایایی به روش ضریب آلفای کرونباخ برای هر کدام از زیرمقیاس‌های پرسشنامه مابین ۰/۶۲ الی ۰/۸۴ به دست آمد. نتایج بررسی خصوصیات روان‌سنجی این پرسشنامه بر روی دانش‌آموزان دوره راهنمایی شهرستان گرمی در پژوهشی جداگانه منتشر خواهد شد.

با توجه به نوع پژوهش و فرضیه اصلی آن و همچنین ماهیت چند متغیری طرحواره‌های ناسازگار اولیه، داده‌های پژوهش با روش تحلیل کواریانس چندمتغیری مورد تحلیل قرار گرفت.

نتایج

تعداد کل آزمودنی‌هایی که پرسشنامه‌های آنها وارد مورد تحلیل قرار گرفت ۳۶۰ نفر بودند. از این میان ۲۵۷ نفر (۷۱/۴ درصد) به عنوان دانش‌آموز با اضطراب مدرسه پایین و ۱۰۳ نفر (۲۸/۶ درصد) به عنوان دانش‌آموز با اضطراب مدرسه بالا غربال شده بودند.

ترکیب جنسیتی در گروه دانش‌آموزان دارای اضطراب مدرسه ۶۳ دختر و ۴۰ پسر و در گروه دانش‌آموزان عادی ۱۱۶ دختر و ۱۴۱ پسر بود. میانگین سن در دانش‌آموزان دارای اضطراب مدرسه ۱۳/۳۰ با انحراف معیار ۰/۹۵ و در دانش‌آموزان عادی ۱۳/۲۹ با انحراف معیار ۰/۹۹ بود.

در جدول شماره یک میانگین و انحراف معیار دو گروه در طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه ارائه شده است.

جدول ۱. میانگین و انحراف معیار نمرات دانش‌آموزان با اضطراب مدرسه بالا و پایین در هر یک از طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه

علائم اضطراب مدرسه بالا		علائم اضطراب مدرسه پایین		شاخص
SD	M	SD	M	منبع
۳/۵۴	۱۱/۳۵	۳/۱۴	۹/۱۲	تنهایی
۳/۹۱	۱۶	۳/۵۴	۱۲/۷۸	آسیب‌پذیری
۲/۲۸	۷/۷۸	۲/۲۲	۷/۰۱	بی‌اعتمادی/بدرفتاری
۲/۵۰	۶/۴۴	۲/۰۱	۵/۱۷	نقص
۲/۴۸	۶/۶۷	۱/۹۰	۵/۰۱	شکست
۳/۲۶	۱۲/۹۴	۳/۰۸	۱۱/۱۵	اطاعت
۲/۰۵	۹/۲۹	۲/۱۸	۸/۱۴	استانداردهای سرسختانه
۱/۹۶	۱۰/۵۷	۲/۳۳	۹/۶۰	ایثار
۱/۹۹	۸/۶۴	۱/۸۷	۸/۱۸	گرفتار
۱/۹۸	۷/۸۸	۱/۹۰	۶/۶۹	استحقاق
۲/۴۷	۷/۶۵	۲/۱۲	۶/۰۵	خودکنترلی ناکافی

برای مقایسه‌ی دو گروه در طرح‌واره‌های ناسازگار از تحلیل کوواریانس استفاده شد. علت استفاده از تحلیل کوواریانس کنترل تأثیر متغیرهای سن و معدل بود. قبل از استفاده از تحلیل کوواریانس از برقراری مفروضه‌های این تحلیل مانند همگنی واریانس‌ها و کوواریانس‌ها در دو گروه اطمینان حاصل شد.

فرضیه همگنی شیب رگرسیون معنی‌دار نبود ($P=0/16$). بنابراین می‌توان استفاده از مدل تحلیل کوواریانس را برای داده‌های این تحقیق مناسب دانست. بر اساس نتایج حاصل از تحلیل کوواریانس اثر اصلی گروه معنی‌دار بود به طوری که دو گروه در میانگین طرح‌واره‌های ناسازگار

تفاوت معنی‌داری داشتند. به طوری که دانش‌آموزان دارای اضطراب مدرسه دارای میانگین بالاتری در طرحواره‌های ناسازگار اولیه بودند ($P < 0/001$). نتایج در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲. نتایج تحلیل کوواریانس دانش‌آموزان با اضطراب مدرسه بالا و پایین در طرحواره‌های ناسازگار اولیه

متغیر	شاخص		df	SS	متغیر	F	MS	ρ
	متغیر	متغیر						
طرحواره‌های	گروه * سن * معدل	۷۱۲/۱۴	۲	۳۵۶/۰۷	۱/۷۹	۳۵۶/۰۷	۰/۱۶	
ناسازگار اولیه	گروه‌ها	۱۶۰۵۱/۹۱	۱	۱۶۰۵۱/۹۱	۸۰/۷۰	۱۶۰۵۱/۹۱	۰/۰۰۱	

نتایج حاصل از انجام آزمون‌های چندگانه نشان داد که طرحواره‌های ناسازگار اولیه در رابطه با متغیر گروه در سطح کمتر از ۰/۰۰۱ معنادار هستند. با توجه به معنادار بودن اثر متغیر گروه بر طرحواره‌های ناسازگار اولیه ($P < 0/001$ ، $F = 10/62$ ، $\lambda = 0/74$ ، لامبدای ویلکز) پاسخ فرضیه پژوهش مبنی بر وجود تفاوت بین طرحواره‌های ناسازگار اولیه در دو گروه دانش‌آموزان عادی و دارای اضطراب مدرسه مثبت است و بنابراین بین طرحواره‌های ناسازگار اولیه در این دو گروه تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

نتایج تحلیل واریانس برای هر یک از انواع طرحواره‌های ناسازگار اولیه در جدول ۳ ارائه شده است. بر اساس نتایج این جدول بین دو گروه دانش‌آموزان دارای اضطراب مدرسه و عادی در همه طرحواره‌های ناسازگار اولیه تفاوت آماری معنی‌داری وجود دارد. به طوری که بر اساس میانگین طرحواره‌های ناسازگار اولیه که در جدول یک نشان داده شده است، دانش‌آموزان دارای اضطراب مدرسه از میانگین بیشتر طرحواره‌های ناسازگار اولیه برخوردار بودند.

جدول ۳. نتایج تحلیل کوواریانس نمرات دانش‌آموزان با اضطراب مدرسه بالا و پایین در هر یک از طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه

متغیر	شاخص		df	SS	متغیر	ρ
	F	MS				
خودکنترلی ناکافی	۳۸/۱۸	۱۸۹/۲۱	۱	۱۸۹/۲۱		۰/۰۰۱
استحقاق	۲۸/۲۴	۱۰۵/۱۲	۱	۱۰۵/۱۲		۰/۰۰۱
گرفتار	۴/۳۴	۱۵/۷۶	۱	۱۵/۷۶		۰/۰۴
ایثار	۱۳/۸۱	۶۸/۹۲	۱	۶۸/۹۲		۰/۰۰۱
استانداردهای سرسختانه	۲۱/۱۲	۹۷/۳۷	۱	۹۷/۳۷	گروه دارای	۰/۰۰۱
اطاعت	۲۴/۱۱	۲۳۶/۷۶	۱	۲۳۶/۷۶	اضطراب و	۰/۰۰۱
شکست	۴۶/۹۴	۲۰۳/۵۸	۱	۲۰۳/۵۸	عادی	۰/۰۰۱
نقص	۲۵/۶۱	۱۱۹/۷۰	۱	۱۱۹/۷۰		۰/۰۰۱
بی‌اعتمادی/بدرفتاری	۸/۴۸	۴۲/۷۳	۱	۴۲/۷۳		۰/۰۰۴
آسیب‌پذیری	۵۷/۱۳	۷۳۶/۴۱	۱	۷۳۶/۴۱		۰/۰۰۱
تنهایی	۳۴/۳۲	۳۶۵/۲۰	۱	۳۶۵/۲۰		۰/۰۰۱

همچنین به عنوان یک یافته جانبی و با در نظر گرفتن تفاوت جنسیتی، برای بررسی تفاوت بین دانش‌آموزان دختر و پسر در طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه از تحلیل کوواریانس چندمتغیری استفاده گردید. قبل از استفاده از تحلیل کوواریانس از همگنی واریانس‌ها و کوواریانس‌ها در دو گروه اطمینان حاصل شد. در جدول چهار، میانگین و انحراف معیار طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در دانش‌آموزان دختر و پسر نشان داده شده است.

بر اساس نتایج آزمون لامبدا و یلکس در دو گروه دختر و پسر در طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه تفاوت آماری معنی‌داری وجود دارد ($P < 0/01$). نتایج تحلیل کوواریانس برای هر یک از انواع طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در جدول ۶ ارائه شده است. بر اساس نتایج این جدول دختران فقط در طرح‌واره خود تحول‌نیافته و گرفتار در مقایسه با پسران نمرات بیشتری کسب کردند. در سایر طرح‌واره‌ها تفاوت معنی‌داری بین دو گروه دختران و پسران مشاهده نشد.

Vol.1, No.4/74-89

دوره‌ی ۱، شماره‌ی ۴-۸۹-۷۴

جدول ۴. میانگین و انحراف استاندارد طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در دانش‌آموزان دختر و پسر

پسر		دختر		شاخص	منبع
SD	M	SD	M		
۳/۴۹	۹/۵۷	۳/۳۲	۹/۹۵		تنهایی
۳/۹۹	۱۳/۳۶	۳/۸۴	۱۴/۰۴		آسیب‌پذیری
۲/۲۸	۷/۱۲	۲/۲۴	۷/۳۴		بی‌اعتمادی/بدرفتاری
۲/۱۸	۵/۵۶	۲/۲۹	۵/۵۰		نقص
۲/۲۷	۵/۶۶	۲/۱۴	۵/۳۱		شکست
۳/۳۶	۱۲	۳/۰۸	۱۱/۳۲		اطاعت
۲/۰۴	۷/۷۹	۱/۶۱	۸/۵۵		استانداردهای سرسختانه
۲/۳۱	۹/۶۵	۲/۲۱	۱۰/۱۱		ایثار
۲/۰۵	۷/۸۰	۱/۶۲	۸/۸۳		گرفتار
۲/۰۴	۶/۹۶	۱/۹۵	۷/۱۰		استحقاق
۲/۲۰	۶/۵۵	۲/۴۷	۶/۶۴		خودکنترلی ناکافی

جدول ۵. نتایج تحلیل کوواریانس نمرات دختران و پسران در هر یک از طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه

ρ	F	MS	df	SS	متغیر	شاخص	
						متغیر	متغیر
۰/۶۳	۰/۲۲	۰/۱۹	۱	۰/۱۹	خودکنترلی ناکافی		
۰/۰۹	۲/۷۴	۱۰/۵۱	۱	۱۰/۵۱	استحقاق		
۰/۰۰۱	۲۳/۲۴	۷۷/۴۸	۱	۷۷/۴۸	گرفتار		
۰/۲۱	۱/۵۷	۷/۰۹	۱	۷/۰۹	ایثار		
۰/۶۰	۰/۲۶	۱/۲۷	۱	۱/۲۷	استانداردهای سرسختانه		
۰/۱۵	۲/۰۴	۲۰/۱۶	۱	۲۰/۱۶	اطاعت	دختر و پسر	
۰/۴۰	۰/۶۸	۳/۰۲	۱	۳/۰۲	شکست		
۰/۹۱	۰/۰۱	۰/۰۵۵	۱	۰/۰۵۵	نقص		
۰/۲۱	۱/۵۱	۷/۶۰	۱	۷/۶۰	بی‌اعتمادی/بدرفتاری		
۰/۰۸	۳	۴۵/۲۰	۱	۴۵/۲۰	آسیب‌پذیری		
۰/۱۷	۱/۸۸	۲۱/۶۳	۱	۲۱/۶۳	تنهایی		

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان داد که میانگین نمرات دانش‌آموزان دارای اضطراب مدرسه در طرحواره‌های ناسازگار اولیه (تنهایی، آسیب‌پذیری، بی‌اعتمادی/بدرفتاری، نقص، شکست، اطاعت، استانداردهای سرسختانه، ایثار، گرفتار، استحقاق، خودکنترلی ناکافی) بیشتر از دانش‌آموزان بدون اضطراب مدرسه است. اگرچه پژوهش‌های مستقیمی که بتوان یافته‌های حاضر را با آن مقایسه کرد وجود ندارد ولی نتایج حاضر با نتایج پژوهش دولتی (۱۳۹۱) که نشان داده بود طرحواره‌های ناسازگار اولیه در دانش‌آموزان دارای افت تحصیلی بیشتر از دانش‌آموزان عادی هستند، همسو است. همچنین نتایج حاضر با یافته‌های لطفی، دنیوی و خسروی (۱۳۸۶)، پورمحمد (۱۳۹۰)، طالع (۱۳۹۱) و پاکدل (۱۳۸۹) که مطرح می‌کنند طرحواره‌های ناسازگار اولیه در گروه‌های بالینی بیشتر از گروه افراد عادی وجود دارند، به طور غیر مستقیم هماهنگ است. در کل این یافته پژوهش با نظریه یانگ، کلوکسو، ویشار (۲۰۰۳) که بر ارتباط بین طرحواره‌های ناسازگار اولیه و مشکلات رفتاری تاکید می‌کنند، همخوان است.

با توجه به اینکه نمرات تمامی طرحواره‌های ناسازگار اولیه در دانش‌آموزان دارای اضطراب مدرسه بیشتر از دانش‌آموزان عادی بود؛ لذا استنباط می‌شود که رویدادهای روان‌شناختی که در طول دوران کودکی به وقوع پیوسته‌اند و پایه شکل‌گیری طرحواره‌ها هستند با اضطراب مدرسه در دوران تحصیلی ارتباط دارند. می‌توان در تبیین این بخش از یافته‌های پژوهش چنین استنباط کرد که اضطراب مدرسه با مسایل و رویدادهای دوران اولیه زندگی ارتباط دارند. این رویدادها در گستره‌ی خاطرات، هیجانات، شناخت‌ها ادراکات دانش‌آموزان بازتاب یافته و فرد را در سن دوران مدرسه نسبت به مشکلات مربوط به محیط مدرسه به ویژه اضطراب مدرسه آسیب‌پذیر کرده است؛ به طوری که ممکن است اضطراب مدرسه در پاسخ به طرحواره‌های ناسازگار اولیه شکل گرفته باشد.

در تبیین افزون‌تری می‌توان بیان کرد که اضطراب مدرسه حاصل کنش‌وری طرحواره‌هایی

است که از روابط نابهنجار دوران کودکی شکل گرفته‌اند. در همین راستا پژوهش‌هایی وجود دارد که ارتباط عوامل تحولی با شکل‌گیری طرحواره‌ها و همچنین اضطراب وابسته به مدرسه را مورد تایید قرار می‌دهد؛ به عنوان نمونه نتایج پژوهش درستکار (۱۳۹۰) که با عنوان رابطه سبک‌های فرزندپروری با طرحواره‌های ناسازگار والدین صورت گرفت، نشان داد که سبک فرزندپروری مقتدرانه با طرحواره ناسازگار انزوایی رابطه‌ی مثبتی دارد و با طرحواره نقص، رابطه‌ی منفی دارد. همچنین در تحقیق حاجیلری (۱۳۸۰) که با عنوان بررسی عوامل (فردی، خانوادگی، فرهنگی، مدرسه‌ای و موقعیتی) مؤثر بر اضطراب امتحان دانش‌آموزان دوره راهنمایی صورت گرفت، نشان داده شد که بین انتظارات دانش‌آموز و اضطراب امتحان، بین انتظارات والدین و اضطراب امتحان و سرانجام بین برخورد دبیر و مراقبین امتحان و همچنین مسئولین مدرسه و اضطراب امتحان رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد. عوامل مؤثر در ایجاد اضطراب دانش‌آموز ناشی از موقعیت امتحان و انتظارات خود است، و عوامل فرهنگی و موقعیت خانوادگی تأثیر کمی بر اضطراب دانش‌آموز دارد. روشن است که انتظارات فرد از خود تحت تأثیر طرحواره‌های ناسازگار اولیه قرار دارد. به عبارت دیگر، دانش‌آموزان بر اساس طرحواره‌های ناسازگار شکل گرفته، انتظارات نامتعادلی از خودشان دارند. به عنوان مثال سبک تربیتی سخت‌گیرانه می‌تواند یک دانش‌آموز را مستعد شکل‌گیری طرحواره‌ی معیارهای سرسختانه کند و به همین ترتیب این طرحواره هنگام رویارویی دانش‌آموز با تکالیف درسی مدرسه اضطراب و عدم اطمینان به خود به وجود بیاورد (یانگ، کلسکو، ویشار، ۱۳۸۶).

اگرچه بررسی تفاوت طرحواره‌های ناسازگار اولیه در دانش‌آموزان دختر و پسر، حاکی از تفاوت دو جنس فقط در طرحواره خود تحول نیافته و گرفتار بود، ولی این یافته مطابق با مفهوم پایه در طرحواره گرفتار (یا خود تحول نیافته) یانگ و همکاران (۱۳۸۶) نشانگر ارتباط عاطفی شدید و نزدیکی بیش از حد با یکی از افراد مهم زندگی (اغلب والدین) و به قیمت از دست دادن فردیت یا رشد اجتماعی طبیعی می‌باشد. غالباً اعتقاد بر این است که هیچ‌یک از افراد گرفتار،

بدون حمایت دیگری قادر به ادامه زندگی نبوده یا نمی‌توانند شاد باشند. این طرح‌واره اغلب به صورت احساس پوچی و سردرگمی، جهت نداشتن و بی‌هدفی در موارد شدید به صورت شک و تردید در موجودیت و ساختار وجودی فرد بروز می‌کند (ریسو و همکاران، ۱۳۹۰).

به نظر می‌رسد هماهنگی با شیوع بالای اختلال شخصیت وابستگی در جنس مونث (انجمن روان‌پزشکان آمریکا، ۱۳۸۱) دانش‌آموزان دختر به واسطه‌ی وابستگی زیاد، احساس استقلال کمتری داشته باشند و این مساله آسیب‌پذیری بیشتری نسبت به طرح‌واره گرفتار به وجود بیاورد.

پژوهش حاضر همانند سایر پژوهش‌ها با محدودیت‌هایی مواجه بود. در این پژوهش برای شناسایی و تشخیص دانش‌آموزان دارای اضطراب مدرسه فقط از پرسشنامه استفاده شد و هیچ‌گونه مصاحبه‌ی بالینی صورت نگرفت. لذا پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی برای غربالگری و تشخیص دانش‌آموزان دارای اضطراب مدرسه از دانش‌آموزان عادی از روش‌های دیگری مانند یک مصاحبه تشخیصی با ساختار استفاده گردد تا نتایج پژوهش تحت تاثیر حساسیت پرسشنامه در تشخیص نادرست دانش‌آموزان دارای اضطراب مدرسه قرار نگیرد. همچنین دانش‌آموزان در جریان غربالگری برای اضطراب مدرسه از لحاظ سلامت روان‌شناختی به ویژه ابتلا به اختلال‌های روان‌شناختی دیگر مورد واریسی قرار نگرفتند که به طور بالقوه ممکن است نتایج را تحت تاثیر قرار بدهد. یافته‌های به دست آمده از این پژوهش نقش طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه را در شکل‌گیری مشکلات روان‌شناختی آینده مانند اضطراب مدرسه را در دانش‌آموزان مورد تاکید قرار می‌دهد و سودمندی و اثربخشی لزوم توجه بر نقش آنها در فرمول‌بندی طرح‌واره‌محور اختلال اضطراب مدرسه و شناخت پویایی‌های تحولی و شناختی مشکل و همچنین طرح‌ریزی مداخلات طرح‌واره‌محور را متذکر می‌شود.

منابع

- اباذری، علی (۱۳۸۹). *رابطه خودپنداشت و اضطراب مدرسه در مدارس دوره راهنمایی بندپی شهرستان بابل*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد مشاوره‌ی مدرسه، دانشگاه تهران.
- انجمن روانپزشکان آمریکا (۲۰۰۰). *متن تجدید نظر شده راهنمای آماری و تشخیصی اختلالات روانی*. ترجمه‌ی محمدرضا نیکخو و هامایاک آوادیس یانس (۱۳۸۱)، چاپ اول، تهران: انتشارات سخن.
- پاکدل، یحیی (۱۳۸۹). *مقایسه طرحواره‌های ناسازگار اولیه در افراد عادی و مطلقه شهرستان سبزوار*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- پورمحمد، وحیده (۱۳۹۰). *مقایسه طرحواره‌های ناسازگار اولیه و سبک‌های زندگی در افراد وابسته به مواد و عادی*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز.
- حاجیلری، منیژه (۱۳۸۰). *بررسی عوامل فردی، خانوادگی، فرهنگی، مدرسه‌ای و موقعیتی مؤثر بر اضطراب امتحان دانش‌آموزان دوره راهنمایی در شهرهای گرگان و گنبد*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته‌ی مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی ساری.
- دادستان، پریخ (۱۳۸۹). *روان‌شناسی مرضی تحولی*. تهران: انتشارات سمت.
- درستکار، آرنوش (۱۳۹۰). *رابطه سبک فرزندپروری با طرحواره‌های ناسازگار والدین در افراد ساکن شرق شهر تهران*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- دولتی، زیبا (۱۳۹۱). *مقایسه‌ی طرحواره‌های ناسازگار اولیه در دانش‌آموزان دارای افت تحصیلی و دانش‌آموزان عادی*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.
- ریسو، لارنس؛ دوتویت، پیترا؛ استین، دان؛ یانگ، جفری (۲۰۰۷). *طرحواره‌های شناختی و باورهای مرکزی در مشکلات روان‌شناختی*. ترجمه‌ی حسن یعقوبی، رحیم یوسفی و مسعود قربانعلی‌پور (۱۳۹۰)، چاپ اول، تبریز: انتشارات دانشگاه تبریز.
- سلطانی فتوت، داریوش (۱۳۷۷). *بررسی رابطه بین خودپنداری و اضطراب مدرسه در نوجوانان*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد مشاوره، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران.

- طالع، سهیلا (۱۳۹۱). مقایسه طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه و سبک‌های تنظیم شناختی هیجان در بیماران مبتلا به اختلال وسواسی-اجباری و افراد عادی. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز.
- قاسمی، فاطمه (۱۳۹۰). بررسی مقدماتی خصوصیات روان‌سنجی پرسشنامه طرح‌واره کودکان. پایان‌نامه‌ی کارشناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز.
- لطفی، راضیه؛ دنیوی، وحید و خسروی، زهره (۱۳۸۶). مقایسه‌ی طرح‌واره‌های ناسازگار اولیه در سربازان مبتلا به دسته‌ی ب اختلالات شخصیت و سربازان سالم. *مجله‌ی علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ارتش جمهوری اسلامی ایران*، ۵(۲)، ۱۲۶۱-۱۲۶۶.
- میری، محمدرضا و اکبری، محمد (۱۳۸۶). رابطه بین هوش هیجانی و اضطراب آموزشی در دانش‌آموزان دبیرستانی استان خراسان جنوبی. *مجله‌ی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند*، ۱۴(۱)، ۹-۱۵.
- یانگ، جفری (۱۹۹۰). شناخت درمانی برای اختلالات شخصیت: رویکرد متمرکز بر طرح‌واره. ترجمه‌ی علی صاحبی و حسن حمیدپور (۱۳۸۴) چاپ اول، تهران: انتشارات ارجمند.
- یانگ، جفری؛ کلسکو، ژانت و ویشار، مارجوری (۲۰۰۳). طرح‌واره درمانی: راهنمای کاربردی برای متخصصان بالینی. ترجمه‌ی حسن حمیدپور و زهرا اندوز (۱۳۸۶)، چاپ اول، تهران: انتشارات ارجمند.
- Beck, A. T. (1976). *Cognitive therapy and the emotional disorders*. New York: International Universities Press.
- Beck, A. T., Rush, A. J., Shaw, B.F. & Emery, G. (1979). *Cognitive Therapy of Depression*. Guildford, New York, NY.
- Bernstein, A.G. & Garfin, D.B. (1988). Pedigrees, functioning and psychopathology in families of school phobic children. *Am J Psychiatry*, 1,70-74.
- Bagana. E., Raciub. A. & Lupu. L. (2011). Self esteem, optimism and exams' anxiety among high school students. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 1331 – 1338.
- Heyne. D., Sauter. F. M., Van Widenfelt. B. M., Vermeiren. R. & Westenberg. P. M. (2011). school refusal and anxiety in adolescence: Non-randomized trial of a developmentally sensitive cognitive behavioral therapy. *Anxiety Disord*, 25(7), 870-8.
- Johnston. C., Dorahy. M. J., Courtney. D., Bayles. T. & O'Kane. M. (2009). Dysfunctional schema modes, childhood trauma and dissociation in borderline personality disorder. *J Behav Ther Exp Psychiatry*, 40(2), 248-255.
- Hirshfeld-Becker. D. R., Masek. B., Henin. A., Blakely. L. R., Pollock-Wurman. R. A. & McQuade. J. (2010). Cognitive behavioral therapy for 4- to 7-year-old children with anxiety disorders: a randomized clinical trial. *J Consult Clin Psychol*, 78(4), 498-510.

- Lobbestael, J., Arntz, A. & Sieswerda, S. (2005). Schema modes and childhood abuse in borderline and antisocial personality disorders. *J Behav Ther Exp Psychiatry*, 36(3), 240-53.
- Lobbestael, J., Van Vreeswijk, M. F. & Arntz, A. (2008). An empirical test of schema mode conceptualizations in personality disorders. *Behav Res Ther*, 46(7), 854-60.
- Nordahl, H., Holth, M. & Haugum, A. (2005). Early Maladaptive schemas in Patient with or without personality disorders. *clinical psychology and psychotherapy*, 12, 142-149.
- Nordahl, H., Nysaeter, T. E. (2005). Schema therapy for patients with borderline personality disorder: a single case series. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 36(6), 254-264.
- Young, J. E. (1990). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach*. Sarasota, FL: Professional Resource Press.
- Young, J. E., Klosko, J. S. & Weishaar, M. E. (2003). *Schema therapy: a practitioner's guide*. New York: Guilford Press.